

dank zij deels de *Cacaomieren* — niet. Toch is de laatste niet de belangrijkste oorzaak, dat de kevers niet te zeer vermenigvuldigen, neen, dat bewerkstelligt een uiterst klein sluipwespje, dat in de eieren van *Phyllocharis* parasiteert. Deze kleine wespjes veroorzaakten zelfs in mijn kamer, dat de meeste eieren van *Phyllocharis* niet uitkwamen. Geparasiteerde eieren worden spoedig vuilgeel. Eieren, welke op 5 April gelegd werden, bleken 18 April sluipwespjes te bevatten, waarvan men door het ei heen duidelijk het silhouet kon waarnemen. Den volgenden dag verschenen ze bij tientallen. Tot dusverre zag ik in elk ei maar één wespje. Bracht men nu bij deze wespjes een groepje eieren, dan kon men spoedig wespjes waarnemen, die de *Phyllocharis*-eieren aanstaken. De larve van het sluipwespje leeft van den inhoud van het ei, dat natuurlijk voor het *Phyllocharis*-geslacht verloren is.

Zoo kunnen we hier eenige der factoren nagaan, die het evenwicht in de Natuur bewaren. De *Clerodendron* wordt in vele gevallen door de vreterij der kevers en hun larven in toom gehouden en de kleine sluipwespen zorgen er weer voor, dat de kevers niet al te boud optreden. En de parasiet van den parasiet? Wel, die beperkt automatisch zijn eigen aantal. Zoodra er te veel wespjes zijn, verminderen de kevers sterk en natuurlijk spoedig ook de wespjes weer, daar hun waard ontbreken gaat. Er komt dus een tijdperk, dat zeer veel wespjes sterven zonder eieren te hebben gelegd en dan kunnen de kevers zich weer vermeederen, opnieuw gevolgd door den parasiet en zoo ad infinitum.

Ten slotte nog de verklaring van den wetenschappelijken naam. *Phyllocharis* beteekent *bladervriend* en zinspeelt op de nu juist niet Platonische liefde, die deze kevers voor bladeren gevoelen, *undulata* beteekent *gegolfd* en zinspeelt op de kleurverdeeling van het dier.

S. LEEFMANS.

DETERMINATIETABEL DER OP JAVA IN HET WILD GROEIENDE
EN GEKWEekte SOORTEN VAN
CLERODENDRON L.

1. Kroonbuis bij geopende bloemen minstens 6 cM lang. Bloemkroon wit. Helmdraden met rooden top. Stengels opgericht. 2.
Kroonbuis bij geopende bloemen minder dan 4 cM lang. 4.
2. Bladeren van onder kaal of zoo goed als kaal, gaafrandig of ondiep gekarteld. Bloeiwijzen niet zeer gedrongen. Bloemknoppen recht. Kelk onbehaard, meer dan 6 mM lang. Kroon geelwit, slippen bij geopende bloemen naar alle zijden gekeerd. Meeldraden 2—3 cM buiten de kroonbuis stekend. 3.
Bladeren van onder duidelijk behaard, langwerpig-lancetvormig, op hetzelfde exemplaar vaak gaaf-randig en grof gezaagd. Bloeiwijzen zeer gedrongen. Bloemknoppen met omlaag geslagen top, eenigszins op een komma gelijkend. Kelk 5—6 mM lang, behaard, bijna halfweg ingesneden. Kroon helderwit, de buis $8\frac{1}{2}$ —11 cM lang, met afstaande klierharen bezet, zoomslippen alle naar voren gericht, meeldraden $3\frac{1}{2}$ —6 cM ver buiten de kroonbuis stekend. Opgerichte heester. 0,50—1,50. Jan.—Dec., met tusschenpoozen zeer rijk bloeiend. Bloemen 's avonds opengaand, den daarop volgenden ochtend afvallend. Afkomstig uit tropisch Oost-Afrika, op Java vaak als sierheester in tuinen. *Kommabloem*, — *Vraagtekenbloem*. † **Cl. macrosiphon** HOOK.
3. Bladeren lijnvormig of lijn-lancetvormig, minder dan 3 cM breed, zeer vaak in kransen van 3 geplaatst, op minder dan 1 cM lange stelen. Bloemen in gesteelde, okselstandige bijschermen. Kelk tijdens den bloei 8—10 mM hoog, tot op of over het

midden gedeeld. Kroonbuis 8—12 cM lang, zoomslippen 10—15 mM. Heester of kruid, opgericht. 1,00—3,00. Jan.—Dec. Grazige zonnige of licht beschaduwde terreinen, wegranden in bewoonde streken, in het wild van af de laagvlakte tot op 450 M zeehoogte, vrij zeldzaam, doch plaatselijk vaak in groote hoeveelheid. In West- en Midden-Java tot op 1200 M zeehoogte wel eens in tuinen gekweekt als vermeend opiumsurgroaat. ¹⁾ (Cl. fortunátum BL. non L.). *Bidoejok*, m.

— *Daoen ampioen*, j. — *Gandja*, m. — *Gendjé*, j., s. . . . **Cl. Siphonánthus** R. BR. Bladeren langwerpig, met spitsen, stompen, afgeknotten of afgeronden voet, 3—12 cM breed, 10—25 cM lang, steeds tegenoverstaand, op 1—6 cM lange stelen. Bloemen in eindelingsche, armbloemige pluimen. Kelk in den knop met water gevuld, tijdens den bloei $\pm 2\frac{1}{2}$ cM hoog, geelgroen met rooden top, over $\pm \frac{1}{4}$ der lengte ingesneden, later donkerrood wordend, bij het rijpen der vrucht uiteenscheurend. Kroonbuis ± 10 cM lang, slippen $2\frac{1}{2}$ —3 cM lang. Opgerichte heester. 3,00—6,00. Jan.—Dec. Inheemsch in de Minahassa en de Philippijnen, op Java hier en daar in tuinen aangeplant. (Cl. Bláncoi NAVEZ). † **Cl. Minahássa** T. et B.

4. Kelk kort getand of bijna gaafrandig. Bladeren kaal. 5.
Kelk tot op of over het midden ingesneden. 6.

5. Bloemen in eindelingsche, veelbloemige, 6—40 cM lange pluimen met groote schutbladen. Kelk nagenoeg vertikaal geplaatst. Kroonbuis 6—9 mM lang, minder dan dubbel zoo lang als de kelk, voorste kroonlip omlaag geslagen, langer dan de kroonbuis, 11—15 mM lang, paars, de 4 andere slippen kleiner, lichter gekleurd. Meeldraden en stijl aan de achterzijde der bloem geplaatst, opgericht met voorovergebogen bovenhelft. Langste stempelarm meer dan dubbel zoo lang als de kortste. Bladeren langwerpig, langwerpig-omgekeerd eirond of langwerpig-lancetvormig, met spitsen voet en top, duidelijk gezaagd, met harde tandjes, 8—30 cM lang, zeer vaak met gallen. Opgerichte heester. 1.00—3.00. Vrij algemeen in geheel Java in struikwildernissen, in jong secundair bosch, op alangvelden, aan zonnige ravijnranden, van even achter het zeestrand tot op 1700 M zeehoogte. (Cl. javánicum WALP.) *Kertasè*, md. — *Pinggir tosèk*, md. — *Sagoenggoe*, j. — *Senggoegoe*, m. s. — *Singoegoe*, s. — *Srigoenggoe*, j. en nog eenige varianten op deze namen.

Cl. serrátum SPR.

Bloemen in tegenoverstaande, okselstandige, korter of langer gesteelde, 3—7-bloemige bijschermen, waarvan het bovenst paar vaak schijnbaar op den top der twijgen, in werkelijkheid echter in den oksel van nog niet tot ontwikkeling gekomen bladeren is geplaatst. Kroonbuis 20—30 mM lang, 4—6 maal zoo lang als de kelk, slippen wit, nagenoeg gelijk, 5—8 mM lang, alle veel korter dan de buis. Meeldraden en stijl rood, wijd spreidend of neergebogen, langste stempelarm minder dan dubbel zoo lang als de kortste. Bladeren ovaal, langwerpig of lancetvormig, met spitsen of stompen voet en top, gaafrandig $1\frac{1}{2}$ —14 cM lang, meestal echter korter dan 1 dM. Heester, dikwijls met lange, zich door andere planten heen werkende en dan overhangende takken. 1,00—10,00. Jan.—Dec. Alleen aan of nabij zout of brak water, vooral aan riviermonden en in de mangrove, minder vaak aan zandig strand. *Gambir laet*, m. — *Kembang boegang*, s., *Ketoewèr*, m. **Cl. inérme** GAERTN.

¹⁾ Belangstellenden worden verwezen naar de artikelen van BOORSMA in jaargang IV, pag. 140 van dit tijdschrift en in *Mededeelingen van 's Lands Plantentuin* LII, p. 118.

6. Bladeren aan de onderzijde bezet met zeer talrijke, dicht bijeenstaande, kleine, ronde schubben, tusschen de schubben kaal of alleen op de nerven en aderen behaard, van boven kaal of met verspreide borstels bezet, doch nooit dicht kortharig. Bloemen in groote eidelingsche, opgerichte pluimen, welke bestaan uit gesteelde, rijkbloemige bijschermen, deze bijschermen 2—4 maal vertakt, hun hoofdtakken in den regel meer dan 1 cM lang. Schutbladen smal. Bloemen aan de uiterste pluimtakken vaak schijnbaar in trossen. Kelk en kroon rood of oranje, de kelk tot nabij den voet gedeeld, met spitse slippen. 7.
Andere planten. 8.

7. Bladeren, althans de lagere, diep 3—7-lobbig, met groote eindlob en veel kleinere zijlobben, overigens nagenoeg gaafrandig of zeer oppervlakkig gekarteld-getand, 150—250 mM bij 170—230 mM, de hoogere bladeren allengs kleiner en meer langwerpig met minder ontwikkelde zijlobben, de bovenste bladeren vaak ongelobd, met spiesvormigen voet. Bladeren van boven met verspreide borstels bezet. Steel der bijschermen 15—120 mM lang. Kelk 4—5 mM lang, kortharig, slippen schuinopstaand, eirond. Kroon oranjerood, van buiten kortharig, buis 15—18 mM lang, zoomslippen in de keel door een witte streep gescheiden, ongelijk, de beide achterste korter en smaller dan de 3 aan den voet donkerder gevlekte voorste. Meeldraden 25—35 mM ver buiten de buis stekend. Stuifmeel bij de door mij onderzochte exemplaren slecht ontwikkeld. Vrucht op Java nog nooit gevonden. Opgerichte heester. 1,00—1,50. Sept.—April. In bosschen en op beschaduwde terreinen van af de laagvlakte tot op 1000 M zeehoogte, ook wel als sierplant in tuinen. *Kembang boegang*, s. — *Sorot geni*, j. Cl. *paniculatum* L.

Bladeren ongelobd, breed eirond, met hartvormigen voet en spits toegespitsten top, scherp en ondiep getand-gezaagd, 120—240 mM bij 110—220 mM, de hoogste florale bladeren vaak zeer klein. Bovenzijde der bladeren kaal of met verspreide borstels bezet. Steel der bijschermen 20—70 mM lang, kelk 8—17 mM hoog, kaal of kortharig. Kroon vlammeend rood, van buiten kortharig of nagenoeg kaal, buis 15—25 mM lang. Meeldraden en stijl zeer ver buiten de kroonbuis stekend. Vruchtkelk vergroot, stervormig uitgespreid, rijpe vrucht blauw, 10—12 mM middelijn. Opgerichte heester. 1,00—2,00. Jan.—Dec. Bosschen, beschaduwde terreinen, verwaarloosde koffietuinen, ravijnen, tusschen 10 en 1800 M zeehoogte, van af den Wilis oostwaarts. Soms ook als sierheester in tuinen. *Patrang*, j. — *Sorot geni*, j.

Cl. *squamatum* VAHL.

Veranderlijk wat betreft de lengte van kelk en kroonbuis. De Javaansche exemplaren behooren alle tot de varieteit *japonicum* HASSKARL, waarbij de kelk 10—17 mM hoog is en de kroonbuis 15—20 mM lang. Op Sumatra en ook elders vindt men den typischen vorm, waarbij de kelk 8—10 mM, de kroonbuis 18—25 mM lang is. Op de Philippijnen treft men, behalve deze beide vormen, nog een tusschenvorm aan.

8. Bladeren van onder tusschen den voet der hoofdnerven en vaak ook elders in de bladvlakte met groote, ronde of langwerpige, ingezonken klieren (geen kleine schubben), lang gesteelde, breed eirond met hartvormigen, afgeknotten of wigvormigen voet en stompen of spitsen top, nu eens nagenoeg gaafrandig, dan weer duidelijk uitgeschulpt-getand, beiderzijds vrij dicht afstaand zachtharig, 75—220 mM bij 60—220 mM. Bloemen in zeer gedrongen tuilen, bij den thans op Java voorkomenden vorm steeds

- gevuld*, bleekrose, zwak geurig. Schutbladen bladachtig, met *grootte*, ronde, ingezonken klieren bezet. Kelk rood, met 5—8 spitse slippen, ijl behaard, klierdragend, kroonbuis bij den dubbelen vorm niet langer dan de kelk, slippen zeer talrijk. Opgerichte heester, met vele wortelloten. 0,50—1,50. Jan.—Dec. Inheemsch in China, op Java soms gekweekt in paggers of als sierplant in tuinen en op meerdere plaatsen van af de laagvlakte tot op 900 M zeehoogte verwilderd, steeds op beschaduwde terrein nabij menschelijke woningen. (Cl. Bungei STEUD. — Cl. fóetidum BUNGE — Cl. macradénium MIQ.) **Cl. frágrans VENT. flore pleno.**
- Bladeren zonder dergelijke klieren tusschen den voet der hoofdnerven. 9.
9. Kroonbuis der geopende bloemen *minder* dan dubbel zoo lang als de kelk, deze laatste 10—25 mM lang. 10.
- Kroonbuis der geopende bloemen *minstens* dubbel zoo lang als de kelk. . . . 14.
10. Opgerichte, in het wild groeiende heesters met eironde of hartvormige, van onder duidelijk behaarde bladeren. Bladsteel bij de grootere bladeren meer dan 3 cM lang. Bloemen in eindelingsche, opgerichte pluimen of tuilen. 11.
- Sierplanten. Bladeren van onder kaal of zeer onduidelijk behaard, van onder uiterst fijn klierachtig gestippeld. Bloeiwijzen óf meerendeels okselstandig óf slap neerhangend. Kelk tot ver over het midden gedeeld. Bladsteel minder dan 3 cM lang. 13.
11. Kroonbuis ongeveer even lang als de kelk, van buiten dicht aanliggend behaard. Kroonslippen 8—10 mM lang, wit met groenen top, keel der bloemkroon roodpaars. Kelk bleekgroen, dicht behaard, tot over het midden gedeeld, 10—12 mM hoog, onder de rijpe vrucht stervormig uitgespreid of teruggeslagen, dan *wit* of *groenwit*, 3—4 cM middellijn. Rijpe vrucht zwart of zeer donkergroen. Bladeren breed eirond met meestal ondiep hartvormigen, zeldzamer afgeknotten voet en spits toegespitsen top, beiderzijds vrij dicht afstaand zachtharig, niet of zeer onduidelijk klierachtig gestippeld, 7—25 cM lang, bij volwassen exemplaren gaafrandig, bij jonge gezaagd. Opgerichte heester. 1,00—3,00. Jan.—Dec. West- en Midden-Java beneden 300 M zeehoogte, aan boschranden, in struikwildernissen, in kampóngboschjes, aan wegranden, gewoonlijk op licht beschaduwde terrein. Gelijkt bedrieglijk op de volgende soort. *Singoep*, s. **Cl. villósum BL.**
- Bloemen of bladeren anders. Kelk tijdens den bloei groen, onder de rijpe vrucht *helderrood*. Rijpe steenvrucht blauwzwart. 12.
12. Kroonbuis 15—20 mM lang, duidelijk langer dan de kelk. Kroonslippen 12—15 mM lang. Kelk al of niet beschubd (bij de Javaansche planten steeds beschubd). Bladeren hartvormig of eirond, gaafrandig of gezaagd (bij de Javaansche planten eirond met afgeronden voet, 8—16 cM lang, 5—9 cM breed, van onder vrij duidelijk klierachtig gestippeld) beiderzijds behaard, beharing veranderlijk van dichtheid en lengte (bij de Javaansche plant steeds korter en minder dicht dan bij Cl. villosum BL.). Opgerichte heester. 1,00—3,00. Alleen op de Karimon-djawa eilanden en op de kalkrotsen van Tji-seëng bij Buitenzorg gevonden . . . **Cl. infortunátum L.**
- Kroonbuis 10—12 mM lang, ongeveer even lang als de kelk. Bladeren breed eirond met zwak hartvormigen, afgeronden of zeer stompen voet, 6—18 cM lang, 4½—13½ cM breed. Overigens gelijk aan de voorgaande. Op een paar plaatsen bij Buitenzorg gevonden. **Cl. infortunátum × villósum BL. ?**

Deze soort houdt het midden tusschen *Cl. villósum* BL. en *Cl. infortunátum* L. Van de eerste verschilt ze door den rooden vruchtkelk en de kortere, veel minder dichte beharing, van de tweede door de veel kortere kroonbuis.

13. Bloemen in eidelingsche, slap neerhangende, 10—30 cM lange pluimen. Kelk 10—12 mM hoog, tijdens den bloei groen, vaak rood aangelopen. Kroonbuis 12—15 mM lang, slippen geelwit, ongeveer even lang als de buis. Vrucht op Java nog niet gevonden. Bladsteel 5—10 mM lang, bladeren langwerpig-lancetvormig, 3—5 maal zoo lang als breed, met spitsen voet en golvenden rand. Jonge stengels scherp vierkant. Opgerichte heester. 0,80—2,00. Jan.—Dec. Inheemsch in Engelsch Indië, op Java niet zelden als sierplant in tuinen. † *Cl. nútans* WALL.

Bloemen in okselstandige of ten deele eidelingsche, meest veelbloemige, ten slotte wijdvertakte bijschermen. Kelk 15—25 mM hoog, tijdens den bloei geelwit, met het rijpen der vrucht paarsrood verkleurend. Kroonbuis bijna even lang als de kelk, vrij dicht met gesteelde klieren bezet, slippen donkerrood, ongeveer half zoo lang als de buis. Bladsteel 10—25 mM lang. Bladeren eirond, met stompen, afgeknotten of afgeronden voet, niet met golvenden rand. Aanvankelijk opgerichte, later klimmende heester. 0,40—4,00. Jan.—Dec. Inheemsch aan de westkust van tropisch Afrika, op Java zeer vaak als sierplant in tuinen. *Gebroken hartjes*, — *Nona makan sirih*, m.

† *Cl. Thomsónae* BALF.

14. Bladeren alle of meerendeels meer dan $1\frac{1}{2}$ maal zoo lang als breed, met spitsen, stompen of afgeronden, doch *nooit* met hartvormigen voet. Bloemkroon wit, bleekgeel of groenachtig, soms van buiten wat rood aangelopen, *nooit* geheel of grootendeels rood. 15.

Bladeren of minder dan $1\frac{1}{2}$ maal zoo lang als breed of met hartvormigen voet, vaak zoowel het een als het ander. Bladsteel 2—25 cM lang. Bloemkroon in den regel rood, zelden wit. 18.

15. Bladeren van onder kaal, met gaven of zeer oppervlakkig ingesneden rand, nooit grof gezaagd. 16.

Bladeren van onder op de nerven vrij dicht behaard, al of niet grof gezaagd. Kelk groen, vaak purper aangelopen, 10—12 mM hoog, tot nabij den voet 5-deelig, slippen zeer spits. Kroonbuis 25—35 mM lang, vrij dicht behaard, zoom geelwit. Vruchtkelk donkerrood, onder de rijpe vrucht stervormig uitgespreid of teruggeslagen. Rijpe vrucht zwart. 17.

16. Bladeren langwerpig of langwerpig-omgekeerd eirond, met wigvormigen of stompen voet en kort toegespitsten top, gaafrandig, 25—45 cM bij 10—15 cM. Bladsteel 3—6 cM lang. Pluimen eidelingsch, met inbegrip van den steel 12—16 cM lang, uit gesteelde bijschermen bestaand, steel dezer bijschermen 10—20 mM lang, krachtig, fijn behaard. Kelk klokvormig, diep 5-deelig, kroon wit. Opgerichte heester. 2,00. Onvolledig bekende soort, in de laatste 90 jaar alleen op een paar plaatsen in West-Java tusschen 150 en 200 M zeehoogte gevonden. Toezending van materiaal zeer gewenscht. (*Cl. phyllómega* STEUD.) *Ramo daging lalaki*, s.

Cl. macrophyllum BL.

Bladeren langwerpig of ovaal, met spitsen of stompen voet en spits toegespitsten top, steeds minder dan 20 cM lang, gaafrandig of nabij den top zeer oppervlakkig gekarteld of uitgesculpt-getand, die van elk paar nu eens gelijk, dan weer in grootte verschillend, het grootste 50—165 mM bij 20—70 mM, het andere nu eens even groot of bijna even groot, dan weer veel kleiner, soms zelfs geheel ontbrekend. Bladsteel 8—60 mM lang. Bloemen in tegenoverstaande bijschermen, deze op dunne, fijn behaarde, 15—55 mM lange, wijd afstaande stelen gezeten, lagere bijschermen in den oksel van stengelbladen, de hoogere al of niet in den oksel van schutbladen geplaatst, alle

bijschermen samen een ijle pluim vormend. Kelk 4—6 mM hoog, tot over het midden gedeeld, slippen schuinopstaand, van buiten purper, nu eens kaal, dan weer van buiten of alleen aan den top behaard. Kroonbuis dun, 20—30 mM lang, kaal, zoomslippen langwerpig-omgekeerd eirond, groenwit of geelachtig, 6—10 mM lang. Vruchtkelk rood, met stervormig uitstaande of teruggeslagen slippen, rijpe vrucht zwart. Opgerichte heester. 1,00—4,00. Jan.—Dec. West-Java tusschen 50 en 700 M zeehoogte, aan boschranden, in struikwildernissen, in jong secundair bosch, zelden in oerbosch. *Ki bangbara*, s. **Cl. disparifolium** BL.

17. Bladeren, althans eenige ervan, vaak alle of de meeste, grof en vrij diep gezaagd-getand, ovaal of langwerpig, met afgeronden, stompen of vrij spitsen top en spits in den bladsteel overgaanden voet, van onder op nerven en aderen vrij dicht kortharig, 40—140 mM bij 20—80 mM de hoogste florale bladeren vaak veel kleiner en spoedig afvallend. Bladsteel 5—40 mM lang. Bijschermen alle of meerendeels okselstandig, tot een althans aan den voet bebladerde bloeiwijze samenkomend. Kelk van buiten fijn behaard, kroonbuis vrij dicht kortharig, zoomslippen 8—12 mM lang, van buiten behaard. Meeldraden 12—15 mM buiten de kroonbuis stekend. Stempelarmen kort, ongelijk, de langste minder dan dubbel zoo lang als de kortste. Rijpe vrucht ± 1 cM middellijn. Opgericht heestertje. 0,50—1,00. Dec.—Juli. Geheel Java van af de laagvlakte tot op 750 M zeehoogte, vooral in streken met krachtigen oostmoeson, op beschaduwde terreinen in en om kampongs, in klappertuinen, aan bosch- en wegranden, steeds in de nabijheid van menschelijke woningen. Af en toe als sierplant in tuinen. (Cl. phlomoides MIQ. non Cl. phlomis L.) *Glasetersplant*, ¹⁾ — *Kajoe gambir*, m. — *Kedji beling*, s. — *Kembang boegang*, j.

Cl. calamitosum L.

Bladeren gaafrandig of oppervlakkig uitgeschulpt-getand, langwerpig of langwerpig-omgekeerd eirond, met spits toegespitsten top en spitsen of stompen voet, van onder op nerven en aderen vrij dicht-, daartusschen ijl kortharig, 65—230 mM bij 25—125 mM, die van eenzelfde paar soms zeer ongelijk, florale bladeren dikwijls veel kleiner. Bladsteel 45—140 mM lang. Bijschermen, ten minste de lagere, okselstandig, alle bijschermen samenkomend tot een althans aan den voet bebladerde, pluimvormige, rijkbloemige bloeiwijze. Kelk en assen der bloeiwijze dicht behaard. Kroonbuis afstaand langharig. Opgerichte heester. 1,00—3,00. Dec.—April. West-Java en het westelijk deel van Midden-Java tusschen 10 en 1500 M zeehoogte, in bosschen. Nog niet ten O. van den Diëng gevonden. *Ki bangbara*, s. **Cl. eriosiphon** SCHAUER.

18. Bladeren eirond met hartvormigen voet en spitsen top, oppervlakkig of vrij grof getand-gezaagd. Kelk doorgaans geheel rood. Bloem in den regel rood, zelden geelwit. Kroonslippen alle naar de achterzijde der bloem gekeerd, de 3 achterste aan den voet kort vergroeid. 19.

Bladeren ovaal of langwerpig, met spitsen voet, gewoonlijk grof getand-gezaagd. Kelk groen, vaak rood aangelopen. Kroon wit. Zie **Cl. calamitosum** L. hierboven.

¹⁾. Volgens VORDERMAN wordt een scherf van glas of aardewerk, in een blad dezer plant gewikkeld, door Javanen met goed gebit tot gruis gekauwd. Dergelijke planten zijn er ook in de familie der *Acanthaceae*. Men zie het artikel van VORDERMAN in *Teysmannia* XI (1900) 217 en die van BOORSMA in *Mededeelingen van 's Lands Plantentuin* XXXI, 57 en LII, 22.

19. Kelk 8—10 mM hoog, slippen *schuinafstaand*, $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ mM breed. Pluim 10—25 cM lang. Stelen der bijschermen 25—90 mM lang. Bijschermen 3—11-bloemig, zeer vaak 5-bloemig. Bloemen gewoonlijk vlammend rood, soms van binnen wit en van buiten rood, zeer zelden en, voor zoover mij bekend, alleen bij gekweekte exemplaren, geheel geelwit. Kroonbuis 20—32 mM lang, slippen 15—20 mM lang. Meeldraden 40—50 mM buiten de kroonbuis stekend. Vruchtkelk eenigszins vergroot, de zijwanden der vrucht omsluitend, steenvrucht meer breed dan hoog, 10—12 mM middellijn, bij rijpheid donkerblauw. Bladeren breed eirond, steeds minder dan $1\frac{1}{2}$ maal zoo lang als breed, 100—300 mM bij 100—250 mM, de hoogste florale bladeren veel kleiner. Bladeren van onder met verstrooide schubben bezet. Opgerichte heester, gewoonlijk door vele wortelloten omgeven. 1,00—2,00. Jan. — Dec. Geheel Java van af de laagvlakte tot op 1150 M zeehoogte, op beschaduwde terreinen en in struikwildernissen, vooral in bewoonde streken, ook (tot op 1400 M zeehoogte) als sierheester in tuinen en daarvoor zeer aanbevelen. *Geni*, j. — *Geni bang*, j. — *Kembang boegang*, s. — *Kembang geni*, j. — *Latoe abrit*, j. — *Regoelo gosong*, j. — *Sekar bromo*, j. — *Sĕtan sĕtanan*, md. **Cl. speciosissimum** PAXT.

Deze soort is zeer vaak met andere, er meer of minder sterk op gelijkende, verward geworden en dientengevolge onder eenige haar niet toekomende namen beschreven. Men vindt haar als *Cl. fallax* MIQ. non LINDL., — *Cl. Horsfieldii* MIQ. — *Cl. infortunatum* LINDL. non L.

Kelk 5—6 mM hoog, slippen *aangedrukt*, langwerpig, hoogstens $1\frac{1}{2}$ mM breed. Pluim 5—20 cM lang. Stelen der bijschermen 20—70 mM lang. Bijschermen 7—15-bloemig. Bloemen helderrood, kroonbuis 13—30 mM lang, slippen 8—15 mM lang. Meeldraden 20—25 mM buiten de kroon stekend. Vruchtkelk niet vergroot, de vrucht alleen van onder bedekkend, vrucht meer breed dan hoog, bij rijpheid blauwpaars, 8—9 mM middellijn. Bladeren eirond, $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ maal zoo lang als breed, 140—300 mM bij 90—200 mM, de hoogste florale bladeren veel kleiner. Bladeren van onder met zeer verstrooide of geheel zonder schubben. Opgerichte heester, vaak zeer rijk vruchtdragend. 1,00—2,00. Jan.—Dec. Bosschen en beschaduwde struikwildernissen in West-Java tusschen 70 en 800 M zeehoogte. *Kembang boegang*, s. — *Singoep*, s. **Cl. Blumeánum** SCHAUER.

Zeer na verwant aan deze soort is de op Java nog niet gevonden *Cl. fallax* LINDL. Deze laatste onderscheidt zich door de duidelijk driehoekige kelktanden en de veel langere beharing.

Verklaring der wetenschappelijke namen.

Blancoi, genoemd naar MANOEL BLANCO († 1845), een Augustijnnermonnik, die een Flora der Philippijnen schreef.

Blumeánum, genoemd naar C. L. BLUME († 1862), van 1822—1826 directeur van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg, daarna van 's Rijks Herbarium te Leiden.

Bungei, genoemd naar A. VON BUNGE, Russisch plantkundige († 1890), die de plant het eerst beschreef als *Cl. foetidum*.

calamitosum, onheil brengend.

Clerodendron, kansenboom.

disparifolium, met ongelijke bladeren in elk paar.

eriosiphon, met wollig behaarde kroonbuis.

fallax, bedrieglijk. Zoo genoemd wegens de bedrieglijke gelijkenis met andere soorten.

flöre plĕno, met gevulde bloem(en).

fóetidum, stinkend.

fortunátum, gelukkig.

frágrans, geurig.

Horsfiéldii, genoemd naar THOMAS HORSFIELD († 1859), Engelsch natuuronderzoeker, die veel op Java heeft gereisd.

inérmé, ongewapend. Zoo genoemd ter onderscheiding van een veel erop gelijkende Westindische soort, de met bladsteeldoornen gewapende *Cl. aculeátum*.

infortunátum, ongelukkig.

infortunátum × *villósum*, bastaard van *infortunatum* en *villosum*.

japónicum, Japansch.

javánicum, Javaansch.

laevifólium, gladbladig.

macradénium, met groote klieren.

macrophyllum, grootbladig.

Minahássae, uit de Minahassa afkomstig.

nútans, knikkend.

paniculátum, (met) tot pluimen vereenigd(e bloemen).

phlomidis, op *Phlomis*, plantengeslacht uit de familie der Labiaten gelijkend.

phlomoïdes, hetzelfde als *phlomidis*.

phyllómega, grootbladig.

serrátum, gezaagd.

Siphonánthus, buisbloem.

speciosíssimum, de allerschoonste.

squamátum, beschubd.

Thomsónae, genoemd naar Mevrouw THOMSON, de echtgenoot van den zendeling W. C. THOMSON, den ontdekker der plant.

villósum, lang zachtharig.

Buitenzorg, 29 Maart 1916.

B.

KORTE MEDEDEELINGEN.

Van den Heer J. Wolff te Garoet ontvingen we in dank de volgende korte mededeelingen:

1. *Galeopithecus volans*. Dit eigenaardige zoogdier trof ik veelvuldig aan op 5500 voet hoogte in de bosschen van de Pengalengan-hoogvlakte (Zuid-Bandoeng). De maaginhoud leverde bij onderzoek in vele gevallen een zaagselachtige substantie op, waarschijnlijk fijngemalen, jonge boschvruchten, die ik niet nader thuis kon brengen; één enkele maal trof ik er de klauwen van een jongen roofvogel in aan, waardoor het bewijs geleverd wordt, dat dit dier naast plantaardig voedsel ook vleeschvoeding niet versmaadt.

2. *Arctitis binturong*. Van dezen viervoeter, dien ik in bosschen van 4—5000 vt. boven zeehoogte op 't Mandalagiri-gebergte aantrof, werd mij eenige maanden geleden een zeer merkwaardig verhaal gedaan, door een desahoofd in het onderdistrict Singadjaja (Zuid-Garoet). Volgens dezen man, die het dier nooit eerder gezien had, werd op een morgen de geheele buurt in opschudding gebracht, doordat een vrouw, die bezig was met houtsprokkelen in het bosch, van achter door een zonderling dier aangevallen werd. De vrouw werd danig toegetakeld, doch weerde zich met haar parang (een soort kapmes) op zoodanige wijze, dat de aanrander met vrijwel doorgekapte ruggestreng bleef liggen.

Door de op 't hulpgeroep van de vrouw toegeschoten bevolking werd het beest verder afgemaakt. Uit de beschrijvingen van kleur der huid en staart en vorm van den kop, meende ik te kunnen opmaken, dat het *A. binturong* moest zijn. Mijn vermoeden bleek juist, want toen ik onzen rapporteur bldz. 365 van Brehm's